

Het Noordbrabantsch Dagblad

1892-1895

R.H.M. van Breukelen*)

Het Stadsarchief 's-Hertogenbosch bezit een groot aantal ingebonden jaargangen ('leggers') van kranten. Ook die van het geheel vergeten *Noordbrabantsch Dagblad* dat slechts drie jaar bestond.¹ In deze bijdrage zal o.a. worden ingegaan op de rol die deze krant gespeeld heeft in de 'sociale kwestie' en de katholieke politiek.

Op 1 januari 1892 richtten directeur H. Cramer van de maatschappij De Katholieke Illustratie en J.F. Boex, F.W.M. Manders en W.A. Fick, die gedurende de periode 1890-1900 lid waren van de Provinciale Staten van Noord-Brabant, in 's-Hertogenbosch het *Noordbrabantsch Dagblad* op. Met dit nieuwe blad beoogden zij een krant die beter aansloot bij de gangbare politieke mening van het merendeel der Brabantse katholieken dan de veel bekritiseerde in 1829 opgerichte *Noordbrabanter*.

Daarnaast wilden de bovengenoemde heren de polemiek, die ook in katholiek Brabant woedde naar aanleiding van de door paus Leo XIII op 15 mei 1891 uitgegeven encycliek *Rerum Novarum*,² met een eigen krant kunnen beïnvloeden, al zei men dit niet hardop. Zo ontstond er dan ook onmiddellijk een felle strijd tussen de nieuwe krant en de *Noordbrabanter*.

Het initiatief van het viertal kon rekenen op de warme sympathie van de Bossche bisschop mgr. A. Godschalk, die jammer genoeg voor hen al enkele dagen na de oprichting overleed. Zijn opvolger mgr. W. van de Ven die het Bossche diocees van 1892 tot 1919 bestuurde, was daarentegen allerminst gelukkig met de ontstane

persperikelen in zijn bisschopsstad en zou niet rusten voordat het *Noordbrabantsch Dagblad* en de *Noordbrabanter* elkaar weer vonden.

Dat ook kapelaan C.C. Prinsen van de Sint-Jacobsparochie in 's-Hertogenbosch tot de oprichters behoorde, zoals P. Hollenberg beweert,³ vindt nergens officieel grond. Wellicht was Prinsen via het 25 jaar ouder in Den Bosch uitgegeven en landelijk verspreide *Huisgezin* een van de drijvende krachten achter de plannen van de maatschappij De Katholieke Illustratie om deel te nemen aan de nieuwe krant, maar aangetoond is het niet! Wel ontpoppte Prinsen zich in het *Noordbrabantsch Dagblad* tot een van Brabants meest spraakmakende pleitbezorgers van *Rerum Novarum*. Liefst 28 artikelen wijdde hij daarin onder andere aan de vele aspecten van het socialisme, onder het pseudoniem C(arel) v. A(arle-Rixtel). Hij stond dus wel vierkant achter het *Noordbrabantsch Dagblad*, waar hij achter de schermen zijn snel groeiende invloed aanwendde als steun, toeverlaat en adviseur, redenen wellicht waarom men hem later ook tot een van de mede-oprichters rekende...

Het doel van de nieuwe krant

Directeur Cramer van de maatschappij De Katholieke Illustratie, zette het doel van de nieuwe krant enkele weken voor haar definitieve verschijning in december 1891, in een uitvoerige circulaire aan de geestelijkheid van Noord-Brabant uiteen. 'Zeer Eerwaarde Heer,' zo schreef hij op 1 december 1891, 'Onder de hooge goedkeuring en aanmoediging van Z. D. H.

Mgr. A. Godschalk, bisschop van 's-Hertogenbosch tot zijn overlijden op 3 januari 1892. Hij stimuleerde de oprichting van het Noordbrabantsch Dagblad. (Foto: Stadsarchief, HTA, stamboeknr. 22815)

Mgr. A. Godschalk, Bisschop van 's-Hertogenbosch, en gesteund door tal van invloedrijke Katholieken in de Provincie Noord-Brabant, stellen wij ons voor, te beginnen met 1 Januari 1892, een Katholiek Provinciaal NOORDBRABANTSCH DAGBLAD uit te geven. Hoezeer vooral in den laatsten tijd de behoefte aan zulk een algemeen orgaan der Noordbrabantsche katholieken zich deed voelen, achten wij overbodig hier in het breede uiteen te zetten. UZEerw. zal met ons overtuigd zijn, dat geen der bestaande, hetzij eenmaal, hetzij meermalen per week verschijnende bladen in die behoefte voorzagen, zoodat het door ons bedoelde orgaan werkelijk geroepen is, een algemeen gevoelde leemte aan te vullen.' En even verder: 'Dit blad stelt zich ten doel de behartiging der

Katholieke belangen van ons vaderland, op staatkundig en maatschappelijk gebied, en de verdediging der Katholieke beginselen in eerbiedige onderwerping aan het Herdelijk Gezag van het Hoogwaardig Episcopaat, overeenkomstig het nadrukkelijk verlangen des Heiligen Vaders, uitgesproken in zijn gedenkwaardige Encyclieken "De Civitatum constitutione christiana" en "De praecipuis civium christianorum officiis". Om des te beter dit doel te bereiken, zal het Noordbrabantsch Dagblad zich beijveren, zooveel mogelijk te beantwoorden aan al de eischen, die aan een Katholiek Provinciaal Dagblad met billijkheid gesteld kunnen worden.'

'Wij durven vertrouwen,' zo vervolgde Cramer, 'dat UZEerw. het nieuw op te richten blad niet enkel met een abonnement zal gelieven te begunstigen, maar ook door aanbeveling onder Uwe Parochianen de verspreiding daarvan krachtig zal willen bevorderen. En tevens durven wij UZEerw. te verzoeken, ons in Uwe parochie een persoon aan te wijzen, die geneigd en geschikt is de Redactie van het Noordbrabantsch Dagblad ter zijde te staan door het zenden van locale berichten, op nader overeen te komen voorwaarden.'

Nauwe samenwerking met de maatschappij De Katholieke Illustratie

Uit het oogpunt van spraakmakende actualiteit had het *Noordbrabantsch Dagblad* de tijd mee, want enkele dagen na zijn oprichting - op 4 januari 1892 - kon het uitvoerig aandacht besteden aan de dood van de Bossche bisschop mgr. A. Godschalk die aan de 'heersende ziekte' influenza was overleden. Ook de dood van de Bossche pastoor Spierings van de parochie van St. Pieter die terzelfdertijd op 57-jarige leeftijd stierf, kreeg ruime aandacht. De band tussen de maatschappij De Katholieke Illustratie en het *Noordbrabantsch Dagblad* was aanvankelijk erg nauw, zoals

blijkt uit het feit dat het door die maatschappij uitgegeven *Huisgezin* en het *Noordbrabantsch Dagblad* in het begin niet alleen beide aan de Sint Jorisstraat G 147 waren gevestigd, maar ook vaak identiek gezette artikelen bevatten. Dat bleek al direct bij de aanvang bij het aan mgr. Godschalk gewijde 'In memoriam' en 'Ter uitvaart'. Dit procédé herhaalde men vele malen bij algemene onderwerpen, zoals bijvoorbeeld bij de artikelenreeks over het socialisme en de benoeming van mgr. Antonius van de Laar tot vicaris-kapitulaar, dat in beide kranten op 8 maart 1892 werd opgenomen. Onnodig te zeggen dat dit alleen mogelijk was omdat beide bladen ook bij dezelfde drukker Lutkie en Cranenburg in 's-Hertogenbosch gezet en gedrukt werden. Het artikel *Iets over de Roomsche Couranten* eind mei 1892 was zo te zien de laatste gezamenlijke redactionele en technische inspanning. Ook voor de eerste bisschoppelijke brief van mgr. Van de Ven aan zijn gelovigen eind juni gebruikten beide bladen hetzelfde zetsel. Of men er daarna mee ophield omdat het *Noordbrabantsch Dagblad* inmiddels voldoende op eigen benen kon staan of omdat deze innige samenwerking ten koste ging van mogelijke dubbelabonnementen, of omdat het eenvoudig niet meer zo boterde tussen beide bladen, vermeldt de historie niet.

De inhoud

In het *Noordbrabantsch Dagblad* haalde J. van der Lans al onmiddellijk zo fel uit naar de zogenaamde neutrale bladen dat zijn vriend Gérard Teulings, directeur/hoofredacteur van de *Provinciale*, zich diep gekwetst voelde en weigerde Van der Lans' nieuwjaarsvisite te beantwoorden. Leugens verkocht Van der Lans volgens Teulings. 'Maar nu de leugens gevloeid zijn uit uw pen, nu worden zij iets anders. Door U uitgesproken en gericht aan mij worden ze een laagheid,' schreef Gérard Teulings op 2 januari 1892.⁴

Het *Noordbrabantsch Dagblad* bleef de *Provinciale* echter aanvallen.

Dat de verhouding tussen de *Noordbrabanter* en het *Noordbrabantsch Dagblad* vijandig was is al vermeld.

Zo publiceerde het *Noordbrabantsch Dagblad* op 25 mei 1892 het zoveelste negatieve artikel over de coalitiepolitiek van de rooms-katholieke leider en staatsman Schaepman,⁵ waarop de *Noordbrabanter* met twee artikelen onder de titel *Feiten* reageerde. Naar aanleiding hiervan diende het *Noordbrabantsch Dagblad* de *Noordbrabanter* op 5/6 juni van repliek: 'Het behoeft niet gezegd te worden dat van weerlegging bij onze oudere zuster geen sprake is. Het is ons dan ook niet mogelijk met haar de discussie voort te zetten. Zolang zij voort gelieft te gaan met schelden en den onhebbelijken toon niet wil laten varen, zolang wenschen wij van de *Noordbrabanter* geen notitie meer te nemen. Wil zij in behoorlijken vorm kalm de feiten met ons bespreken, dan zijn wij daartoe bereid. Maar het kan ons niet lusten haar op denzelfden toon te beantwoorden waarop zij zich tegenover ons uitlaat; dat achten wij beneden ons. Wij vreezen echter, dat zij dien toon, dien zij zich sinds begin December van het vorig jaar eigen gemaakt heeft, niet zoo spoedig zal kunnen opgeven en vreezen dus nog lang van het genoegen verstoken te zullen zijn met de *Noordbrabanter* een kalme discussie te kunnen hebben.'

Sociaal platform

De koers van het *Noordbrabantsch Dagblad* was uiterst behoedzaam waardoor het een aantrekkelijk platform was voor de eerste sociale denkers die zich bezig hielden met de uitwerking van de spraakmakende encycliciek *Rerum Novarum*. In dit verband werd de Bossche kapelaan C. Prinsen al genoemd, maar ook de norbertijner pater Gerlacus van den Elsen bleek een belangrijk publicist en voorman, daarin gesteund door H. Thijssen, de hoofredacteur van

het *Noordbrabantsch Dagblad*. Het *Noordbrabantsch Dagblad* beleefde op 24 januari 1892 een primeur toen Van den Elsen voor de eerste maal over de organisatiegedachte in verband met de in nood verkerende boerenstand schreef. Het artikel droeg tot titel *De geduldigde landsman* en was, voor zover kan worden nagegaan, het eerste, waardoor in een Brabants dagblad de boerenbondsgedachte werd gelanceerd.⁶ In het vervolg zouden nog vele artikelen van Van den Elsen over dit onderwerp volgen. Ook de Sittardse onderwijzer J. Claessen die al jaren een vurig pleitbezorger van de boerenbelangen was, publiceerde herhaaldelijk in het nieuwe blad, vaak onder zijn pseudoniem Frans van Dam. Een bekende artikelenreeks van zijn hand in die dagen was *De Boerenstand er op of er onder en Arbeid, landbouw en beschaving*. Evenals Van den Elsen zette ook Claessen zich in voor de *Boerenverenigingen*, zoals een artikelenreeks van zijn hand in maart 1892 in deze krant laat zien.

Het is verder interessant om te vermelden dat Van den Elsen zich in het begin van deze jaren niet alleen bezig hield met de boerenproblematiek, maar dat hij blijkbaar ook als literair-criticus aan het *Noordbrabantsch Dagblad* verbonden was. Telkens immers trof men in dit blad recensies aan van zijn hand over grotere of kleinere literaire werken.

De politieke koers

Dat het *Noordbrabantsch Dagblad* mede opgericht was uit onvrede over Schaepmans politiek, die door de *Noordbrabanter* en *Het Centrum* gesteund werd, liep natuurlijk als een rode draad door alle kolommen. 'Het blijkt dat we ons vergist hebben,' luidde het op 21 januari 1892 in het *Noordbrabantsch Dagblad*. Juist de aanvoerder van dat kleine groepje, de staatsman, dien wij zo gaarne aan de spits hadden blijven zien van de aaneengesloten katholieke strijdmacht, maar die blijkbaar liever met een afzonderlijk smaldeel in het

zog der Kuyperianen vaart, houdt niet op, dag op dag in *Het Centrum* dat bondgenootschap te bepleiten.'

Ook de *Noordbrabanter* die Schaepman steunde, kreeg er in deze kwestie van het *Noordbrabantsch Dagblad* van langs, zoals op 15 en 16 mei 1892. 'Wat de *Noordbrabanter* ons verder toeschrijft, dat ook wij de karwats zouden gebruiken om hooggeschatte en verdienstelijke katholieken om de oren te slaan, en dat wij strijden tegen geloofsgenooten, deze incriminatie wijzen wij ook met beslistheid af. Laten wij duidelijk zijn: De *Noordbrabanter* verwijt ons in bedekte termen dat wij strijd voeren tegen Dr. Schaepman, en er naar streven om hem bij onze lezers in verdenking te brengen. Wij leggen hier de openhartige verklaring af dat de ons toegeworpen beschuldiging geheel vals en ongegrond is. In den korten tijd van ons bestaan hebben wij reeds menig woord van hoge waardering aan de voortreffelijke bekwaamheden en hoge verdiensten van Dr. Schaepman gewijd en wij hopen dit bij tijd en gelegenheid ook in de toekomst te kunnen doen. Wanneer wij echter in sommige punten van gevoelen verschillen, meenen wij niet aan den verschuldigde eerbied te kort te blijven, als wij in gepaste woorden en zonder hatelijkheden onze meening uitspreken.'

Geen democratie, maar philedomie

Het *Noordbrabantsch Dagblad* bleef zich echter, ondanks beweringen van het tegendeel, afzetten tegen de voorgestane politiek van Schaepman. Illustratief voor de visie van de krant is het volgende citaat uit een artikel op 18 augustus 1892 naar aanleiding van de encyciek *Rerum Novarum* en de uitbreiding van het kiesrecht. 'Wanneer met dit laatste een uitbreiding van stemrecht op groote schaal bedoeld wordt, zouden wij daarin een bedenkelijke schrede verder zien op den weg naar een volksregering, waarvoor het volk naar onze bescheiden meening nog niet rijp is.

NOORDBRABANTSCH DAGBLAD.

ABONNEMENTSPRIJS

8 maanden binnen de stad / 1.60
 8 maanden buiten de stad, vrachttijl per post. 2.—
 Afzonderlijke nummers 0.08
 Verschijnt dagelijks, behalve op Zon- en Feestdagen.

Abonnementen worden dagelijks aangenomen.
 Telegram-Adres: PERS. BOSCH. Telefoon No. 4.

ADVERTENTIEPRIJS

Var. 1-6 regels, met inbegrip van het bewijzenummer / 1.—
 Iedere regel meer 0.16
 Advertenties 8 maal geplaatst worden slechts 2 maal berekend
 Grootte letters naar plaatsaansluit.
 Reclames, per regel / 0.25
 Dienstaanbiedingen, per regel 0.10
 Handels-Advertenties bij Abonnement en overeenkomst.

Bureau St. Jorisstraat G. 148.

's-Hertogenbosch.

rijwillige bijdragen voor den Pans.

Voorige opgave / 222.85
 voor een ontvangen weldaad / 0.50
 Totaal / 223.35

voorkomen, en zelfs zeer veelvuldig voorkomen, is, helaas, maar al te waar. De officieren dus, die de werken van hunnen langsten superior in de rangen van het leger willen opvolgen, zullen gelegenheid te over vinden, om van hunnen ijer voor de ziedige vorming van den soldaat te doen blikken.

Maar dan mogen zij niet vergeten, dat

getuimde nachtpremie beperkt? Schier bij iedere nachtpremie, vallen er in onze beruchte huizen tafereelen voor, waarin militairen betrokken zijn, en die volstrekt niet pleiten voor hunne zedelijkheid. Wanneer onze militairen bij gelegenheid van kermis en vooral van vastenavond althans nog eenszins aan orde en tucht gehouden waren, wanneer hun ook op andere dagen

lijg als tegenover den Pans, dien men van zijn Staten berodde en tot vaal maakte van een nieuw gesticht Rijk. De rechtsbegrippen der revolutionairen zijn zoo absurd op dit punt, dat het grootste onrecht niet alleen recht wordt in hun oogen, maar dat zij nog voordeel zouden willen trekken uit — en recht zouden ont-

drie duren zal, vooraleer de vertektingen in België beginnen, is de campagne op vele plaatsen reeds in vollen gang.

De Katholieken zijn volkomen eendrachtig. Alleen te Luik en te Aalst is men het nog niet eens, van wege de sociale beweging, over de te volgen gedragelje; daar het punt van verschil echter naar eenige te licht het een twi-

Een kop van het Noordbrabantsch Dagblad uit 1894
 (Foto: Stadsarchief)

Hebben wij er echter door te verstaan een vertegenwoordiging van den werkmán, hetzij door Kamers van arbeid, hetzij door aan de werkmansvereniging invloed te geven op de wetgeving dan hebben wij er volstrekt niets tegen en verklaren de democratie van Dr. Schaepman volkomen voor de onze. Het is de democratie die, naar de heer Haffmans indertijd opmerkte eigenlijk *philedomie*, dat is liefde tot het volk, moest heeten en waar wij met hart en ziel voorstanders van zijn. Zoals men ziet, komt het er maar op aan, dat men elkaar goed verstaat, en niet in den blinde met woorden en leuzen schermt, wat tot niets anders kan leiden dan verwarring. Dat de redactie ook anderzins het volk nog niet rijp achtte blijkt uit een artikel tegen *De Colportageroman* enkele weken later op 4/5 september 1892. 'Heeft de werkmán eenmaal zijn eerste roman gelezen,' zo schrijft het *Noordbrabantsch Dagblad*, 'en hebben zijn huisgenoten eenmaal

kennis gemaakt met dat soort van literatuur, de ondervinding leert ons hoezeer de leeswoede in het huisgezin steeds toeneemt. De gevolgen kunnen niet uitblijven. Wekelijks worden eenige stuivers besteed aan courant en leesboeken; wat op het werkmansbudget van niet geringen invloed is. En treurig zijn de moreele gevolgen. De courant van den werkmán, meestal in socialistische geest geschreven, maakt hem bekend met de socialistische beginselen, ruit hem op tegen het gezag, maakt hem weerspanning en ontevreden, ontruikt hem langzamerhand het geloof. De colportageroman maakt hem vertrouwd met de misdaad, ondermijnt de zeden, bederft zijn hart, en het onvermijdelijk gevolg moet weer zijn verlies van zijn geloof.' Als remedie beval het blad de Volksbibliotheeken aan, waar ook de werkmán tegen 'zeer matigen prijs' goede lectuur kon krijgen!

Financiële problemen

Had de *Noordbrabanter* altijd al moeite om financieel te overleven en werd ook *Het Huisgezin* in toenemende mate met finan-

ciële problemen geconfronteerd, met het *Noordbrabantsch Dagblad* ging het niet anders. De onderlinge strijd en concurrentie was niet alleen slecht voor de katholieke zaak in Den Bosch, ze dreigde ook alle drie de bladen te ruïneren.

Daarbij kwam nog dat deze katholieke bladen in tegenstelling tot *De Provinciale* wel erg zwaar van stof waren en hun pen bij hun vele polemieken veelvuldig in azijn doopten. Ze boden hun lezers nauwelijks verstrooiing, zoals *De Provinciale* waar Teulings er van alles aan deed om het de lezer naar de zin te maken. Of het *Noordbrabantsch Dagblad* bijvoorbeeld met zijn feuilleton over *Calvijs Schrikbewind in Genève* in het najaar van 1892 erg veel lezers aansprak moet betwijfeld worden! Het ging dan ook spoedig zo slecht met de krant dat de maatschappij De Katholieke Illustratie spijt kreeg van haar deelname aan deze uitgave.

Al begin oktober 1892 werd er van de kant van de maatschappij De Katholieke Illustratie rekening gehouden met het einde van het *Noordbrabantsch Dagblad*.⁷ Eind oktober tastte directeur Cramer de mogelijkheid van een 'samensmelting' met *Het Huisgezin* af, dit met volle instemming van mgr. W. van de Ven, de nieuwe bisschop van 's-Hertogenbosch.⁸ Maar de andere betrokkenen wilden daar kennelijk niets van weten en gingen zonder de maatschappij De Katholieke Illustratie verder. De krant werd geheel verzelfstandigd, verliet het pand van *Het Huisgezin* en verhuisde per 4 maart 1893 naar St. Jorisstraat G 148, terwijl tenslotte op 10 maart 1893 de naamloze vennootschap het Noordbrabantsch Dagblad werd opgericht. H. Thijsen werd nu officieel directeur/hoofddirecteur. Als commissarissen traden op de al eerder genoemde W.A. Fick, die president werd, J.F. Boex en F.W.M. Manders. De bekende filantroop Willem Prinzen uit Helmond, lid van de Eerste Kamer, was naar alle waarschijnlijkheid de geldschietter van de onderneming.

De schuld van het *Noordbrabantsch Dagblad* aan de maatschappij De Katholieke Illustratie werd omgezet in een lening. De betaling van de rente en de aflossing van de schuld werd echter in 1895 zo problematisch dat de partijen die in 1892 nog hecht samenwerkten elkaar nu zo het leven zuur maakten, dat de maatschappij De Katholieke Illustratie zelfs een deurwaarder inschakelde.⁹

Sfeer van verzoening

De stellingname ten aanzien van de uitbreiding van het kiesrecht in 1894 leek bei-

Mgr. C.C. Prinsen (1852-1941) was kapelaan en later pastoor van de St. Jacob in Den Bosch. Hij speelde een belangrijke rol bij de opkomst van de katholieke arbeidersbeweging en publiceerde veel in het Noordbrabantsch Dagblad.

(Foto: Stadsarchief, HTA, stamboeknr. 5603, naar: H. v. Velthoven, Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch, Amsterdam 1938, dl. II p. 255)

Lus blad verschijnt DAGELIJKS op de Werkdagen.
 Abonnementenprijs voor 's-HEERTOGENBOSCH,
 per kwartaal f 2.— en franco door geheel Nederland f 2.50.
 Prijs der Advertentiën van 1—10 regels f 1.00; verder 10 Cents per regel.
 Advertentiën driemaal opgegeven worden slechts tweemaal berekend.
 Reclames achter de Rubriek Binnenland worden geplaatst à 20 Cents per regel.
 Alle Postkantoren en Boekhandelaren nemen Abonnementen en Advertentiën aan.

Afsonderlijke nummers 10 Cents hetzij afgehaald of besteld.
 Ongefrankeerde brieven worden volstrekt geweigerd.
 Bureau van de NOORDBRABANTER, Postelstraat N. 244 's-Bosch.
 Uitgever J. H. POELL—DE BOOL.
 Uitsluitende Agenten voor Frankrijk de Compagnie générale de Publicité,
 G. L. DAUBE & Cie. Joux. F. JONES & Cie opr. te Parijs 31 bis Faub. Mont-
 martre Londen 106 Fleetstreet.
 Voor Duitschland ADOLF REINER, annoucen-expedition, Hamburg.

de partijen in het katholieke kamp in Nederland te hebben gelouterd. Zo schreef Schaepman op 6 augustus 1894 in *Het Centrum*: 'Het was een vraag over een feit: de inhoud der Grondwet. Een feit, dat met katholieke beginselen niets te doen heeft. Mijne vrienden meenden in de Grondwet niet te kunnen lezen wat ik er in las; ik heb het hun nooit ten kwade geduid, maar de grootste liefde voor de eenheid kan mij er niet toe bewegen een leugenaar te worden en zonder reden, zonder overtuiging, met de wetenschap van niet overtuigd te zijn een meening te verwerpen, die ik openlijk had uitgesproken.' Schaepman betreurde alleen dat de overtuiging van de noodzakelijkheid van een ruime kiesrechtuitbreiding niet eerder was doorgebroken. 'Het is een zonderling verschijnsel,' zo ging hij voort, 'maar het heeft waarlijk den schijn, alsof staatkundig verschil van mening tusschen Katholieken, moeilijk anders dan op een enigszins vreemdsoortig hartstochtelijke wijze kan worden gevoerd. En wanneer het huis klein is, zoals ten onzent, dan geldt die reden nog meer. Wij zitten, wij Nederlandse Katholieken, wel wat dicht op elkander. Wij kunnen elkander te veel in keuken, kelder en...brandkast zien...'

Een kop van de Noordbrabanter uit 1893. Deze krant was de belangrijkste tegenspeler van het Noordbrabantsch Dagblad.
 (Foto: Stadsarchief)

Eensgezindheid werd dus een steeds belangrijker thema binnen de katholieke wereld. Er ontstond meer wederzijds begrip: de meningen groeiden naar elkaar toe. Zo ontpopte kapelaan Prinsen, de pastorale kracht achter de schermen, zich steeds meer als het sociale geweten van de Bossche bisschop en zijn bisdom, zij het dat Prinsen heel wat voorzichtiger en minder radicaal was dan Schaepman, maar toch...

Samenwerking met de Noordbrabanter

Ondanks alle pogingen verbeterde de financiële positie van het *Noordbrabantsch Dagblad* blijkbaar niet. Begin 1895 was het *Noordbrabantsch Dagblad* het water zo naar de lippen gestegen dat het evenals in oktober 1892 weer samenwerking zocht met de eveneens kapseisende *Noordbrabanter*, waar Jos de la Court niet meer bij machte was de krant financieel te redden. Was enerzijds de financiële situatie van beide bladen een belangrijk motief voor deze opmerkelijke stap, anderzijds zagen we dat de politieke animositeit van weleer

langzaam plaats maakte voor een voorzichtige toenadering tussen beide bladen, omdat de meest controversiële punten van Schaepmans politiek hun beslag hadden gekregen. Bovendien had de *Noordbrabanter* moeten aanzien dat het *Noordbrabantsch Dagblad* het initiatief op sociaal gebied had overgenomen, waarmee een van de belangrijkste redenen van haar bestaan verviel! Doorslaggevend evenwel was waarschijnlijk de oproep van het gehele episcopaat in mei 1894 aan alle redacties van de katholieke dag- en weekbladen om af te zien van het onderlinge getwist. Met hun samenwerking voldeden de beide bladen in het bijzonder aan de vurige wens van de Bossche bisschop mgr. Van de Ven, die hun onderlinge strijd al vanaf het begin van zijn pontificaat in 1892 met lede ogen had moeten aanzien.

Zo ontstond op 1 maart 1895 een nieuwe combinatie met de weidse naam *Noordbrabanter*, *Noordbrabantsch Dagblad*, in de volksmond al snel weer afgekort tot *Noordbrabanter*.

Oppervlakkig gezien kwam er dus al na drie jaar een eind aan het zelfstandig bestaan van het *Noordbrabantsch Dagblad*... Maar hoewel men nadrukkelijk sprak van een samensmelting van beide bladen, heeft het er alle schijn van dat het *Noordbrabantsch Dagblad* qua invloed feitelijk aan het langste eind trok en het de *Noordbrabanter* was die ophield te bestaan! ■

Noten

1. Over het *Noordbrabantsch Dagblad* is weinig gepubliceerd. Dit artikel is zowel een substantiële aanvulling op hoofdstuk 2 in R.G.A. Nabbe, *De Noordbrabanter en het Noordbrabantsch Dagblad 1892-1895. De Zuidelijke visie op de onthullende katholieke emancipatie* (Kandidaatsscriptie 's-Hertogenbosch/Nijmegen 1983), als op P. Hollenberg, 's-Hertogenbosch als Perscentrum, in: *Varia Historica Brabantica* IV (1975) p. 165-238, speciaal p. 193-197.

2. Paus Leo XIII formuleerde in de encycliciek *Rerum Novarum* een vooruitstrevende katholieke sociale politiek. De reactie op het socialisme stond standsverheffing van de katholieke arbeider voor, werkte aan de godsdienstig-zedelijke vorming van de katholieke arbeider, doch wees vanzelfsprekend het socialisme af. In plaats van klassenstrijd werd harmonie gepredikt.
3. Hollenberg, a.w., blz. 194. Prinsens ster was wel rijzende, maar een vooraanstaand Noord-Brabander was de Bossche kapelaan op 1 januari 1892 toen het *Noordbrabantsch Dagblad* werd opgericht nog niet. Evenmin toen de krant in maart 1893 in een naamloze vennootschap werd ondergebracht. Pas toer werd Prinsen pas in 1895.
4. Brief d.d. 2 jan. 1892 van Gérard Teulings aan J. van der Lans, Katholiek Documentatie Centrum (KDC), v.d. Lans (102), 196.
5. Dr. H.J.A.M. Schaepman (1844-1903), priester en politicus. Hij verklaarde door de encycliciek *Rerum Novarum* democraat te zijn geworden. Ondanks alle tegenwerking stond hij een coalitie met de Anti-Revolutionairen van Abraham Kuyper voor.
6. Zie P. Hollenberg, *Gerlacus van den Elsen, ord. praem. Emancipator van de Noordbrabantse boerenstand, 1853-1925* ('s-Hertogenbosch 1956) 34.
7. Brief d.d. 8 okt. 1892 van B. van Meurs aan J. van der Lans, KDC, v.d. Lans (102), 427.
8. Brief d.d. 31 okt. 1892 van G.W. van Zinnicq Bergmann aan mgr. W. van de Ven, Archief Bisdom 's-Hertogenbosch (ABH), Pers II A.
9. Brief met bijlagen d.d. 27 april 1896 van commissarissen en directie van het *Noordbrabantsch Dagblad* aan mgr. W. van de Ven, ABH, Pers III A.

*) R.H.M. van Breukelen was vele jaren in verschillende redactionele functies werkzaam. Eind 1993 publiceerde hij *Het Centrum tussen kromstaf en publiek schandaal 1894-1932. Een perskwetsie in het centrum des lands met aanzienlijke verliezen en verliezers*. Daarnaast publiceerde hij ondermeer in het *Noordbrabants Historisch Jaarboek* over de Bossche drukker Coenraad Teulings en in 's-Hertogenbosch (1996) over Boekdrukker Henri Bogaerts (1842-1902).